

Glant Tibor

SEGÉLYEZÉS ÉS POLITIKA

A kétoldalú amerikai–magyar kapcsolatok kialakítása 1919-ben*

A tanulmány azt mutatja be, hogy az egymás iránt korábban csekély érdeklődést mutató Amerikai Egyesült Államok és Magyarország hogyan alakított ki közvetlen, működőképes kétoldalú kapcsolatokat az első világháború után, egyetlen év alatt, az első amerikai diplomaták megérkezésétől (1919. január) a békekonferencián át a *de facto* diplomáciai kapcsolatfelvételig (1919. december) – miközben jogilag még hadban álltak egymással. Ennek összegzésére azért van szükség, mert a magyar történetírás Trianon 100. évfordulóján még mindig mellékszereplőknek tekinti az amerikaiakat mind a párizsi békerendszer kialakításában, mind a Habsburgok utáni Közép-Európa újraszervezésében és újjáépítésében. Különösen félrevezető az amerikai politikai jelenlét és a segélyezés szétválasztása, valamint az utóbbi szinte teljes ignorálása, hiszen a béketeremtés ideológiáját maga Wilson elnök fogalmazta meg a híres 14 pontban és annak további kiegészítéseiben, valamint ő maga kérte az amerikai kongresszus támogatását egy olyan új – mai szóval transznacionális – humanitárius segélyezési program finanszírozásához, mely emberek millióinak életét mentette meg győztes és legyőzött országokban egyaránt. Ezt követően az alelnök arra is rávette párizsi tárgyalópartnereit, hogy ezt a munkát egy amerikai kormány-szerv (az American Relief Administration [Amerikai Segélyelosztó Szervezet, a továbbiakban: ARA]) égisze alatt, egy amerikai (Herbert Hoover) vezetésével folytassák le. Ezért az amerikai politika és segélyezés szétválasztása éppúgy revízióra szorul, mint az a mai napig egyetlen, magyar nyelven olvasható – a maga idején tudományosnak tekintett elemzés, mely szerint az amerikai segélyezés csupán a nemzetközi imperialista körök akciója volt a „dicsőséges Tanácsköztársaság” megbuktatására és egyúttal a „Horthy-fasizmus” létrehozására és megszilárdítására.¹

Szakirodalmi áttekintés

Az amerikaiak mellékszereplőkként való bemutatása a Trianonnal kapcsolatos magyar történetírás mindhárom korszakára jellemző. A Horthy-korszakban (1919–1945) a „hivatalos” Trianon-értelmezést (az Amerikai Egyesült Államok

* A tanulmány a Lendület Trianon 100 kutatócsoport munkájának keretében készült. Ajánlom édesapámnak, 75. születésnapjára.

¹ *Magos György*: Az amerikai imperialisták szerepe a Horthy fasizmus stabilizálásában (1924–1929). (A történettudomány kérdései 17.) Bp. 1952.

vonatkozásában) az a Horváth Jenő jegyezte, aki bizonyítottan az előzetesen felállított elméletéhez válogatta, igazította a forrásokat. Első lépésben tudatosan félreértelmezte a wilsoni háborús politikát és azzal érvelt, hogy az amerikai elnök mindvégig a Monarchia (és ezzel együtt a Magyar Királyság) területi egységének fenntartását támogatta. Horváth szerint az amerikai elnök később abban „hibázott”, hogy hagyta magát Masaryk által félrevezetni, ezért viszont erkölcsi kötelessége neki – és hosszabb távon Washingtonnak is – az igazságatlan békediktátum felülvizsgálatának támogatása.² Ebbe a „naiv, félrevezetett amerikaiak” narratívába azért nem fért bele a segélyezés és a politika kapcsolatának vizsgálata, mert a – jelen tanulmányunkban, lentebb részletesen tárgyalt – tények ismeretében maga a történet nem állt volna meg. A korszak egyéb, Trianonnal kapcsolatos narratíváiban (a Károlyit hibáztató vagy a minden mögött szabadkőműves összeesküvést sejtő változatban és az országot romba döntő zsidó – tehát hangsúlyosan nem magyar – Tanácsköztársaság-képben) az amerikaiak érdemben meg sem jelentek.³

1944–1945-ben a Szovjetunió megszállta, gyarmatosította, majd saját birodalmába betagotha (gazdasági dimenzióban a KGST keretében, katonailag a Varsói Szerződés égise alatt, valamint állambiztonsági vonalon is) az egykori Osztrák–Magyar Monarchia területén létrehozott utódállamokat. Ebben a „szövetségi” rendszerben (1945–1989) semmiféle Trianonnal kapcsolatos narratívának sokáig nem lehetett és nem is volt helye. Ráadásul a kommunista rendszerben az Amerika-ellenesség hivatalos állami ideológia volt, és mai szemmel nézve megdöbbentő hangvételű gyűlöletbeszédet honosított meg Magyarországon, különösen 1956 előtt.⁴ Ennek a korszaknak tipikus szövege Magos György 1952-es írása (az ezredfordulóig egyike a két magyar nyelvű tanulmánynak a témában), amely érdemben foglalkozott a segélyezés kérdésével is: „Az ARA segélyekre is áll az, amit Rákosi elvtárs a Marshall-segéllyel kapcsolatban jegyzett meg, hogy úgy támogatja az országot, mint »akasztott embert a kötél«. Az ARA egyúttal az amerikai bankárok hatalmas méretű üzlete is volt, »élelmezési intervenció«, ahogy Rubinstein nevezi. Erre is áll az, amit már az előbb megjegyeztünk: sokba került a magyar népnek az imperialisták »segítsége«. A szerző szerint az „Egyesült Államok a legfiatalabb és legerősebb imperialista ragadozó,” és az ellenforradalmi

² *Éva Mathey*: Revisionist Expectations towards the USA and Hungarian History Writing: A Case Study of Jenő Horváth (1881–1950). *Hungarian Studies Review* 42. (2015) 1–2. sz. 7–25.

³ *Csunderlik Péter*: A „vörös farsangtól” a „vörös tatárjárásig”. A Tanácsköztársaság a korai Horthy-korszak pamflet- és visszaemlékezés-irodalmában. Bp. 2019.; *Eric Beckett Weaver*: Revision and Its Modes: Hungary’s Attempts to Overturn the Treaty of Trianon, 1931–1938. Doktori (PhD) értekezés. Oxford 2007.

⁴ *J. N. Szemjonov*: A fasiszta geopolitika az amerikai imperializmus szolgálatában. Bp. 1953.

kormányt éppen ez vonzotta Washingtonhoz.⁵ Ezt a narratívát L. Nagy Zsuzsa 1963-ban megjelent tanulmánya, majd két évvel később kiadott monográfiája „tette helyre”, bár ő is külön tárgyalta a segélyezést és az amerikai politikai aktivitást a térségben és Párizsban is.⁶ Ezt az amerikaiakkal szemben megengedőbb vonalat vitte tovább Hajdu Tibor három monográfiája az őszirózsás forradalomról (1968), a Tanácsköztársaságról (1969) és Károlyiról (1978).⁷ Magát az addig tabusított „Trianon” szót Ormos Mária használhatta elsőként könyve címében, 1982-ben. A példásan kutatót és jegyzetelt *Padovától Trianonig* azonban túlzottan is az európai politikára összpontosított, így az amerikaiak ebben a paradigmateremtő írásban is csupán mellékszereplők maradtak.⁸ 1985-ben jelent meg Vecseklőy Józsefnek a második világháború alatt és után keletkezett, de évtizedekig kiadatlanul maradt, kétkötetes munkája, mely az „amerikai imperializmus tükrében” kívánta bemutatni az újvilági nagyhatalom felemelkedését, miközben hosszabb vádiratot fogalmaz meg Wilson elnökkel szemben. Ezt a forrásokat szintén selektíven kezelő elemzést a szerző 1993-ban már egyenesen „francia–amerikai nemzetgyilkossági kísérlet”-nek látta a magyarokkal szemben.⁹

A rendszerváltás hajnalán Ádám Magda foglalkozott a kisantant történetével. 1989-ben megjelent monográfiájában már hosszabban tárgyalta az amerikai béke-előkészítő bizottság, az *Inquiry* egyes jelentéseit is, a segélyezést viszont ő sem kötötte az amerikai politikához.¹⁰ Arday Lajos és Jeszenszky Géza a brit vonalat elemezte,¹¹ míg egy nagyobb nemzetközi projekt a francia levéltári forrásokat tárta fel (magyar részről Ádám Magda, Litván György és Ormos Mária részvételével) mindkét nyelven.¹² Az 1989 óta eltelt harminc év során Trianon amerikai vonatkozásairól csak amerikanisták és magyar származású amerikai történészek írtak. A fősdru történetírást Romsics Ignác könyvei határozták

⁵ *Magos György*: Az amerikai imperialisták szerepe a Horthy fasizmus i. m. Az idézetek sorrendben itt: 9., 7.

⁶ *L. Nagy Zsuzsa*: Az antant segélyprogramja és az 1918–1919. évi forradalmak. Párttörténeti Közlemények 9. (1963) 3. sz. 37–68.; *Uő*: A párizsi békekonferencia és Magyarország 1918–1919. Bp. 1965.

⁷ *Hajdu Tibor*: Az 1918-as magyarországi polgári demokratikus forradalom. Bp. 1968.; *Uő*: A Magyarországi Tanácsköztársaság. Bp. 1969. és *Uő*: Károlyi Mihály. Politikai életrajz. Bp. 1978.

⁸ *Ormos Mária*: *Padovától Trianonig*, 1918–1920. Bp. 1982.

⁹ *Vecseklőy József*: A csillagsávos lobogó nyomában I-II. Bp. 1985. és *Uő*: Nemzetgyilkossági kísérlet: Trianon (1919. Párizs). Lakitelek 1993.

¹⁰ *Ádám Magda*: A kisantant és Európa, 1920–1929. Bp. 1989.

¹¹ *Jeszenszky Géza*: Az elveszett presztízs. Magyarország megítélésének megváltozása Nagy-Britanniában (1894–1918). Bp. 1986.; *Arday Lajos*: Térkép, csata után. Magyarország a brit külpolitikában, 1918–1919. Bp. 1990.

¹² Magyarul lásd Francia diplomáciai iratok a Kárpát-medence történetéről, 1918–1919. Szerk. Ádám Magda – Ormos Mária. Bp. 1999.; Francia diplomáciai iratok a Kárpát-medence történetéről, 1919–1920. Szerk. Ádám Magda – Ormos Mária. Bp. 2004. Megjelent még további két kötet az 1920 és 1927 közötti anyagokból válogatva.

meg, ezek azonban az ormosi paradigmát vitték tovább az amerikai részvétel értelmezése terén.¹³ Ezzel a megközelítéssel az a probléma, hogy az amerikai béke-delegáció munkáját kizárólag magyar szempontból vizsgálja, az amerikaiak előzetes elképzeléseit, tárgyalási céljait és stratégiáit, valamint a küldöttség belső működésének logikáját nem. A teljes kép felvázolásához erre is szükség van. Ennek a szisztematikus Trianon-kutatásnak a lehetőségét és kereteit a 2016-ban létrehozott MTA Lendület kutatócsoport („Trianon 100”) teremtette meg. Erre azért is volt szükség, mert a közbeszédben és az interneten ismét megjelentek a Horthy-korszak fentebb bemutatott, alternatív „történelmi” narratívái.

A Trianonnal foglalkozó történetírás külföldön Angliában kezdődött: C. A. Macartney skót történész először 1937-ben, majd 1956-ban jelentetett meg a nyugati világban máig alapműnek számító köteteket.¹⁴ A Trianon-kutatásnak van azonban egy Magyarországon alig ismert, amerikai vonala is, melynek három eleme érdemel külön figyelmet. Ezek közül kettő az első világháború 50. évfordulójához és az újbaldali történetírás megjelenéséhez köthető (1959–1967), a harmadik pedig a magyar származású amerikai történészekhez. Ezek a munkák ugyan sokat segítettek a párizsi békekonferencia történetének feldolgozásában és értelmezésében, de nem kapcsolták össze a segélyezést és a politikát. Az újbaldali történetírás nagy eredménye a bolsevizmus elleni fellépés hangsúlyozása és újszerű elemzése volt. Elsőként Arno J. Mayer (majd őt követve N. Gordon Levin és Lloyd C. Gardner) elemezte 1919-et a „feltartóztatás” (ami az amerikai hidegháborús politika kulcsszava) és az „ellenforradalom” (ami az újbaldali értelmezési keretben érthetően/tipikusan marxista referencia) kontextusában.¹⁵ Ezekben az elemzésekben az Egyesült Államok agresszor, és 1919-et a hidegháború első eljövételének tekintik. Ugyanakkor ők mutattak rá arra, hogy Wilson és Lenin programja – főleg a sajtó leegyszerűsítő tárgyalásában – mennyire hasonlított egymásra, és hogy Wilson miért tekintette komoly kihívásnak a bolsevizmust. Ugyancsak az 1960-as évek első felében – tehát a világháború 50. évfordulója alkalmával – jelentek meg az egyes, kisebb nemzetek párizsi tevékenységét bemutató tudományos elemzések: Sherman David Spector Romániáról,

¹³ *Romsics Ignác: A trianoni békeszerződés.* Bp. 2007.

¹⁴ *C. [Carlyle] A. [Aymler] Macartney: Hungary and Her Successors: The Treaty of Trianon and Its Consequences.* Oxford 1937.; *Uő: October Fifteenth: A History of Modern Hungary, 1929–1945.* I–II. Edinburgh 1956.

¹⁵ *Arno J. Mayer: Political Origins of the New Diplomacy.* (Yale Historical Publications, Studies 18.) New Haven, CT 1959. A kötet 1964-es, puha borítós kiadásának már Wilson vs. Lenin a főcíme; *Uő: Politics and Diplomacy of Peacemaking: Containment and Counterrevolution at Versailles, 1918–1919.* New York, NY 1967.; *N. [Norman] Gordon Levin, Jr.: Woodrow Wilson and World Politics: America's Response to War and Revolution.* Oxford–New York, NY 1968.; *Lloyd C. Gardner: Safe for Democracy: The Anglo-American Response to Revolution, 1913–1923.* Oxford–New York, NY 1984.

Rene Albrecht-Carrie Olaszországról, Ivo Lederer pedig Jugoszláviáról írt nagymonográfiát. Alfred D. Low mélyelemzéseket írt a Tanácsköztársaságról és az Anschluss lehetőségéről (1918–1919-ben).¹⁶ Mivel ezek a szerzők elsősorban amerikai forrásokból dolgoztak, az általuk írt elemzésekben jobban kidomborodik az Egyesült Államok szerepe, de egyikük sem elemzi külön az amerikai béke delegáció működésének belső dinamikáját.

Trianon történetéhez és amerikai vonatkozásaihoz természetesen amerikai magyar történészek is hozzászóltak – már az első pillanattól kezdve. Birinyi [Kossuth] Lajos volt az első a világon, aki a trianoni békeszerződésről írt doktori disszertációt, majd könyvet is.¹⁷ 1929-ben jelent meg Jászi nagy visszhangot kiváltó munkája a Monarchia felbomlásáról, de ez magyarul csak 1983-ban látott napvilágot.¹⁸ Francis Deák a Columbia Egyetemen és Magyarországon is kutatott, majd hétéves munkája eredményeit 1942-ben tette közzé. A mai tudományosság igényeit is kielégítő kötet külön erőssége, hogy Deák személyesen konzultált az amerikai béke delegáció számos tagjával is.¹⁹ Hasonló színvonalú és jelentőségű munkát jegyez még Pásztor Péter (Peter Pastor), aki 1976-ban jelentette meg *Hungary between Wilson and Lenin* című könyvét, mely az időközben megnyitott francia levéltári forrásokra is épített.²⁰ Király Bélával karöltve Pásztor később külön alsorozatot indított (*War and Society in East Central Europe* címmel) a Columbia égisze alatt megjelenő *East European Monographs* sorozatban. Itt adtak ki például egy kiemelten fontos Trianon-tanulmánykötet is. Andrew C. Janos és William Slottman tanulmánykötetet szerkesztett a Tanácsköztársaságról, Tökés Rudolf életrajzi elemzést tett közzé Kun Béláról, kiadatlan doktori disszertációjában pedig Éva Susan Balogh az 1918 és 1920 közti magyar politikai helyzetet elemezte.²¹ A magyarul is

¹⁶ *Sherman David Spector*: Rumania at the Paris Peace Conference: A Study of the Diplomacy of Ioan. I. C. Bratianu. New York, NY 1962.; *Rene Albrecht-Carrie*: Italy at the Paris Peace Conference. Hamden, CT 1966.; *Ivo J. Lederer*: Yugoslavia at the Paris Peace Conference: A Study in Frontiermaking. New Haven, CT 1963.; *Alfred D. Low*: The Soviet Hungarian Republic and the Paris Peace Conference. (Transactions of the American Philosophical Society New series Vol. LIII, 10.) Philadelphia, PA 1963. és *Uő*: The Anschluss Movement, 1918–1919 and the Paris Peace Conference. (Memoirs of the American Philosophical Society 103.) Philadelphia, PA 1974.

¹⁷ *Louis Kossuth Birinyi*: The Tragedy of Hungary: An Appeal for World Peace. Cleveland, OH 1924. További információkat lásd *Éva Mathey*: Chasing a Mirage: Hungarian Revisionist Search for US Support to Dismantle the Trianon Peace Treaty, 1920–1938. Doktori (PhD) értekezés. Debreceni Egyetem. 2012. 119–121., 157–162.

¹⁸ *Oscar Jászi*: The Dissolution of the Habsburg Monarchy. Chicago, IL 1929.

¹⁹ *Francis Deák*: Hungary at the Paris Peace Conference: The Diplomatic History of the Treaty of Trianon. New York, NY 1942.

²⁰ *Peter Pastor*: Hungary between Wilson and Lenin: The Hungarian Revolution of 1918–1919 and the Big Three. Boulder, CO 1976. ; *Uő*: Woodrow Wilson a „békeszerző” amerikai elnök és a Magyar Tanácsköztársaság. In: Tanácsköztársaság 1919–2019. Szerk. Krausz Tamás – Morvai Judit. Bp. 2019. 133–165.

²¹ *Revolution in Perspective: Essays on the Hungarian Soviet Republic*. Eds. Andrew C. Janos – William B. Slottman. Berkeley, CA–Los Angeles, CA 1971.; *Rudolf L. Tökés*: Béla Kun and the

kiválóan beszélő John Swanson Ausztria és Magyarország békés elválását mutatta be, Bodó Béla pedig a fehérterrorról publikált.²²

A fenti összefoglalóból is kitűnik, hogy a mai napig nem született olyan szakmunka, amely megfelelő súllyal kezelte volna az amerikaiak szerepét Párizsban és a Trianonhoz vezető úton. Az egyetlen részletes elemzést az amerikai béke-delegáció (American Commission to Negotiate Peace, a továbbiakban: ACNP) párizsi működéséről Arthur Walworth írta 1986-ban. A Pulitzer-díjas amerikai történész szerint Párizsban az amerikai delegáció négy, egymással gyakran versengő csoportra bomlott, ezért az eseményeket csak az ezek közti rivalizálás tükrében értelmezhetjük.²³ Tanulmányunkban ebből a gondolatmenetből kiindulva vizsgáljuk meg a politika és a segélyezés összefüggéseit az amerikai–magyar kapcsolatok alakulásában, 1919 során. Fókuszunk értelemszerűen az amerikaiakra irányul, hiszen ők voltak az aktív szereplők. Károlyiék csak a „Wilsontól csak wilsoni békét” szlogenig jutottak el, Kun Béláék ellenségnek tekintették a nyugati szövetségeseket, az augusztus utáni magyar kormányok pedig leginkább az amerikaiaktól várták a csodát.

Amerikai dilemmák és döntések a fegyverszünetről a békekonferencia megnyitásáig

A modern kor addigi legnagyobb háborújának hadviselő felei meglepően gyorsan, mintegy hat hét alatt jutottak el a végleges kapitulációhoz. A fegyverszünetek megkötése (november 3. és 11.) és az amerikai időközi választás (november 5.) időben gyakorlatilag egybeesett, ám alapjaiban változtatta meg Wilson elnök gondolkodását és mozgásterét. 1918 novemberében ugyanis ő volt az egyetlen olyan kormányfő a győztes nagyhatalmak körében, aki a hadba lépéskor és a háború lezárásakor is kormányon volt, ám ő (és pártja – a demokraták) éppen ezen a választáson veszítette el többségét a Kongresszus mindkét házában.

Ebben a válságos helyzetben nem Wilson, hanem személyes megbízottja, Edward Mandell House ezredes képviselte az Amerikai Egyesült Államokat a fegyverszüneti tárgyalásokon a Szövetségesek Legfelsőbb Haditanácsában,

Hungarian Soviet Republic: The Origins and Role of the Communist Party of Hungary in the Revolution of 1918–1919. New York, NY 1967.; *Eva Susan Balogh*: The Road to Isolation: Hungary, the Great Powers, and the Successor States, 1919–1920. Doktori (PhD) értekezés. Yale University. New Haven, CT. 1974.

²² *John C. Swanson*: The Remnants of the Habsburg Monarchy: The Shaping of Modern Austria and Hungary, 1918–1922. Boulder, CO 2001.; *Béla Bodó*: The White Terror in Hungary, 1919–1921: The Social Worlds of Paramilitary Groups. *Austrian History Yearbook* 42. (2011) 133–163.

²³ *Arthur Walworth*: Wilson and His Peacemakers: American Diplomacy at the Paris Peace Conference, 1919. New York, NY–London 1986.

valamint a békekonferencia közvetlen előkészítése során is. Ebből a munkából Wilson teljesen kizárta külügyminiszterét, Robert Lansinget, ami viszont feszültséget szított a Fehér Ház és a Külügyminisztérium között. Ráadásul Wilson a béke-előkészítő munkát is House-ra bízta, nem a külügyre. Az ezredes vezetése alatt működő *Inquiry-csoport* pedig az Osztrák–Magyar Monarchia kapcsán azzal zárta kutatásait, hogy végső jelentésében kiemelte: a wilsoni elveknek megfelelő – „tudományos”, igazságos és praktikus – határokat nem tudnak javasolni Közép-Európában; a Habsburgok birodalmának feldarabolása például a magyarok részéről biztosan irredentizmust fog szülni. Ezt az ellentmondást az amerikai elnök azzal próbálta feloldani, hogy a békekonferencia csak egyetlen békeszerződést alkosson meg, és ez hozza létre a Népszövetséget. A konkrét határokról ez az új Népszövetség döntsön majd, szakértők bevonásával, de csak ha a háborús gyűlölködés elült.²⁴ (Erre a kérdésre a békekonferencia működése és az 1919 során rendszeresen módosított magyar fegyverszüneti és demarkációs vonalak kapcsán még visszatérünk.)

Az Amerikai Egyesült Államok két szempontból játszott kiemelten fontos szerepet az első világháborúban. Egyfelől biztosította a nyugati szövetségesek győzelmét előbb gazdasági, majd (a hadba lépést követően) katonai erővel is. Másfelől Wilson 14 (és az azt kiegészítő további kilenc, így összesen 23) pontja egy olyan új *Pax Americana* eljövételét ígérte, amely egyértelműen elnyerte az európaiak többségének tetszését. Közel négy évnyi brutális háborúzás után mindenki szeretett volna tudományos alapon megtervezett, igazságos békét, nemzeti önrendelkezést, szabad kereskedelmet, nemzetközi együttműködést és nyílt diplomáciát. 1918 novemberében Wilson („az új világrend prófétája”) tehát ragaszkodhatott volna ahhoz, hogy az „amerikai békét” amerikai feltételek mellett, akár amerikai földön kössék meg.²⁵ A belpolitikai válság miatt a döntést azonban House-ra bízta, ő pedig beleegyezett abba, hogy a békekonferenciát francia földön rendezzék meg, és hogy annak elnöke Georges Clemenceau francia miniszterelnök legyen. Ez egyben azt is jelentette, hogy ha Wilson elnök személyesen részt kíván venni az általa megálmodott „amerikai béke” megteremtésében, neki kell Párizsba utaznia. Hivatalban lévő amerikai elnök korábban azonban soha el nem hagyta az ország területét. A House-i alku ráadásul azt is jelentette, hogy ha Wilson el is utazik Párizsba, nem ő fog elnökölni a tárgyalások során.

²⁴ *Glant Tibor*: Kettős tükörben. Magyarország helye az amerikai közvéleményben és külpolitikában az első világháború idején. (Amerika tegnap és ma 1.) Debrecen 2008. 221–249.; Az Inquiryről lásd *Az Egyesült Államok útja Trianonhoz. Az Inquiry és Magyarország jövője, 1917–1918. Forráskiadvány. (Trianon-dokumentumok és tanulmányok 5.) Szerk. Glant Tibor. Ford. Glant Tibor – Balogh Máté Gergely. Bp. 2020.*

²⁵ *Glant Tibor*: A 14 pont története és mítosza. *Külügyi Szemle* 8. (2009) 4. sz. 84–99.

Az időközi választáson elszenvedett vereség okozta válsághelyzetben Wilson nemcsak a diplomáciai kezdeményezés jogát engedte át európai szövetségeseinek, hanem politikai konfliktust csinált az amerikai békedelegáció összeállításából is. A több lépcsőben Párizsba érkező, közel 1300 fős ACNP-nek ugyanis alig voltak republikánus tagjai. Wilson dacos alapállása az volt, hogy ha a háborút a republikánusok támogatása nélkül kellett megnyernie, akkor a békét is nélkülük fogja megkötni. Ezért az általa személyesen vezetett amerikai delegációból kihagyta többek között a két élő amerikai Nobel-békedíjast (Theodore Rooseveltt ex-elnököt és Elihu Rootot, a Carnegie Békealapítvány elnökét) és az új, republikánus szenátusi vezetőket (Henry Cabot Lodge-ot és William Borah-t) is. Ebben a helyzetbe aligha meglepő, hogy 1919 szeptemberében a republikánus többségű Szenátus meg is tagadta a német békeszerződés ratifikálását s benne a Nemzetek Szövetségének amerikai elismerését. Mindez világosan jelzi, hogy Wilson – amerikai elnökként – az amerikai belpolitika tükrében kezelte a béketeremtést, és külpolitikai kérdésekben is pártpolitikai döntéseket hozott. Ahogyan azt már máshol kifejtettük, 1912 és 1920 között a demokraták számára a sikeres kormányzás élet-halál kérdése volt, hiszen 1856 óta Wilson volt az első „igazi” demokrata elnök, akit az Újvilágban megválasztottak.²⁶ Ebben a helyzetben nem tűnt bölcs dolognak nyíltan szembefordulni a hatalmi pozícióit éppen visszaszerző republikánus „establishment”-tel.

1918 októberében Wilson volt a világ legbefolyásosabb politikusa és kivételesen kedvező tárgyalási pozícióval bírt a győztesek között is. Ami 1914 kora nyarán még politikai fantasztikumnak minősült volna, az ekkorra valósággá vált: egy hadban álló európai nagyhatalom külügyminisztere az amerikai elnöktől, az elnök békeelvei alapján kért fegyverszünetet. Az immár második ciklusát töltő Wilson mögött ott volt egy bevezethető hadsereg nélkül sikerrel megvívott háború, egyértelmű többsége volt az amerikai törvényhozás mindkét házában, szinte egyhangú médiatámogatást élvezett és ő maga irányította a nyugati világ közvéleményét is. Az a Wilson azonban, aki 1918–1919 fordulóján – a békekonferencia megnyitása előtt – Londonba (december 26–31.) és Rómába (január 1–6.) is el látogatott, már csak a retorikai kezdeményező és a morális vezető szerepét tudta megtartani.²⁷

²⁶ *Glant Tibor*: Wilson Párizsban: Trianon amerikai háttere. In: Emlékkönyv L. Nagy Zsuzsa 80. születésnapjára. Szerk. Kovács Zoltán – Püski Levente. Debrecen 2010. 73–83. Root korábban Theodore Rooseveltt kormányában szolgált.

²⁷ *Glant Tibor*: Az Amerikai Egyesült Államok a Nagy Háborúban és a békekonferencián. Az amerikai bel- és külpolitikai dilemmák vázlatos áttekintése. In: Az Osztrák–magyar Monarchia és a történelmi Magyarország összeomlása 1918-ban. Konfliktusok és megoldási kísérletek. Szerk. Barta Róbert – Kerepeszki Róbert – Pintér Zoltán Árpád. Debrecen 2019. 52–54.

A háború addig elképzelhetetlen mértékű pusztítást végzett emberéletben, természetben és a hadban álló országok társadalmi és gazdasági szövetében is. Ez igaz volt győztesekre és vesztesekre egyaránt. A 200 milliárd amerikai dollárra becsült költségéből a németek 38, a britek 35, a franciák 24, az amerikaiak 23, a Monarchia pedig 21 milliárddal vette ki a részét. A háborút elvesztő Osztrák–Magyar Monarchiát súlyos veszteségek érték. Bécs és Budapest mobilizálta a harmadik legtöbb katonát (összesen 74 millióból közel 9 millió főt), szenvedte el a negyedik legnagyobb veszteséget (9,6 millió főből 1,2 milliónyit), és ehhez jött még 3,6 milliónyi súlyos sérült és a spanyolnátha járvány csaknem félmillió áldozata. A vizsgált időszakra Közép-Európában a gabonatermelés a háború előtti szint 60, a széntermelés a 70%-ára esett vissza. Felbomlott a Monarchia addig jól működő közigazgatási rendszere és infrastruktúrája, és helyi háborúk sora robbant ki. A volt Monarchia területén, ám konkrét határok nélkül létrejött vagy megnagyobbított utódállamok az etnikai konfliktusok, az egymást átfedő területi követelések és a bolsevizmus által szított osztályharc problémáival szembe-sültek.²⁸ Mivel az amerikaiak kevés első kézből származó információval bírtak a régióról, már 1918 decemberének legvégén „hírszerzői” missziót telepítettek Bécsbe Archibald Cary Coolidge harvardi professzor (korábban az *Inquiry* tagja) vezetésével.²⁹ Ez világosan jelezte, hogy Wilson részt kíván venni Közép-Európa sorsának rendezésében is.

Az amerikai elnök nyilvánvalóan nem tekintette prioritásnak a Habsburgok utáni Közép-Európa sorsát, a háború sújtotta Európa újjáépítését ugyanakkor az „amerikai béke” kulcselemévé tette. Ebben kiemelten fontos szerepet szánt annak a Herbert Hoovernek, aki az amerikai háborús mozgósítás során „élelmészügyi cár”-ként („Food Czar”) tette le a névjegyet. Wilson kérésére a Kongresszus hiteleket folyósított a győztes államok számára és létrehozott egy független szövetségi kormány szervet, a bevezetőben már említett ARA-t az új, nemzetközi segélyezési politika koordinálására (február 24-én). Wilson kérésére a Szövetségesek Legfelsőbb Haditanácsa a teljes szövetséges segélyezést az ARA és Hoover vezetése alá rendelte.³⁰ Ezzel Hoover és az ARA megkerülhetetlen politikai tényezővé vált: ezért tartjuk szükségesnek az amerikai politikát a

²⁸ *Arnold Suppan: Imperialist Peace Order: Saint-Germain and Trianon, 1919–1920.* Vienna 2019. 18–28.

²⁹ *Harold Jefferson Coolidge – Robert Howard Lord: Archibald Cary Coolidge: Life and Letters.* Boston, MA 1932. Reprint: Freeport, NY 1971. 192–233.

³⁰ *L. Nagy Zs.: Az antant segélyprogramja i. m. 41–43.; Glant Tibor: Herbert Hoover és Magyarország, 1918–1920.* In: Emlékkönyv L. Nagy Zsuzsa 70. születésnapjára. Szerk. Angi János – Barta János. Debrecen 2000. 381–399.; *George H. Nash: The Life of Herbert Hoover: Master of Emergencies, 1917–1918.* New York, NY–London 1996.; *Kenrick A. Clements: The Life of Herbert Hoover: Imperfect Visionary, 1918–1928.* New York, NY 2011.

diplomácia és a segélyezés kontextusában (egyre szűkülő fókusszal) együttesen vizsgálni Magyarországgal vonatkozásában is.

Amerikaiak Párizsban és a Kárpát-medencében

Az 1919-es amerikai–magyar kapcsolatok történetét azért nehéz áttekinteni, mert az események legalább két (néha több) párhuzamos szálon futottak, és mert ez a kapcsolat mindvégig egyoldalú maradt, hiszen Párizsban a szövetségesek – köztük az amerikaiak – a magyarok bevonása nélkül hoztak súlyos következményekkel járó döntéseket a magyarok sorsáról és az új Magyarországról. Itt mi elsősorban a párizsi fejleményekre összpontosítunk, mert a Kárpát-medencei eseményeket a magyar olvasók jobban ismerik.

Az amerikai elnök megérkezésekor (1918. december 18-án) a békekonferencia szervezése már javában folyt, de számos kérdésben nem alakult ki konszenzus a győztesek között. Az ügyeket a Szövetségesek Legfelsőbb Haditanácsa vitte tovább, bár a testület elnevezése és összetétele többször változott. Ez a grémium döntött a békekonferencia résztvevőiről (így arról is, hogy a veszteseket meg sem hívják) és működési rendjéről. A konferencia hivatalos megnyitója után először Tízek Tanácsa néven működött, majd a testület kettévált: a valódi döntéseket a Négyek Tanácsa hozta, a társaság másik fele pedig a Külügyminiszterek Tanácsa (más néven az Ötök Tanácsa) néven tevékenykedett tovább. A német békeszerződés aláírását követően Wilson elnök hazautazott, a békekonferencia irányítását pedig a Delegációk Vezetőinek Tanácsa vette át. Ez a testület 1919 során mintegy 60 állandó és még egyszer annyi ad hoc és albizottságot hozott létre a különböző ügyek menedzselésére. Külön bizottság koordinálta a békeszerződések megszövegezését, a gazdasági döntéseket, a jóvátételi kérdéseket és a határok megvonását is. Így az is előfordult, hogy egy-egy delegátus egyszerre több bizottság ülésén vett részt (legalábbis a jegyzőkönyvek szerint). Nem sikerült megállapodni a konferencia hivatalos nyelvén sem, így az ülések több nyelven folytak, és a készült feljegyzések sem mindig pontosan ugyanazokat az információkat rögzítették. Ebben a soknyelvű, bürokratikus útvesztőben az információ áramlása nem mindig működött megfelelően. A konfúziót tovább növelte az a tény is, hogy a győztesek abban sem tudtak megegyezni: az „előzetes békekonferencia” egy vagy több szerződést dolgozzon ki, illetve mennyiben legyenek a bizottsági ülések nyilvánosak a sajtó számára. (Közismert, hogy végül öt békeszerződést alkottak meg, illetve, hogy csak a konferencia plenáris üléseire engedték be a sajtó képviselőit.)³¹

³¹ *F. S. Marston: The Peace Conference of 1919.* London 1944. A nagyhatalmakat „Powers with General Interests”, a kisebb győzteseket „Powers with Particular [néha Special] Interests” kategóriába

A kaotikus állapotokat bizonyítja az is, hogy május 1-jei keltezéssel meghívót küldtek Budapestre is, de azt vissza is vonták, arra hivatkozva, hogy a konferencia nem ismerte el a Tanácsköztársaságot Magyarország legitim kormányaként.³²

Wilson morális-retorikai vezető szerepét igazolja az a tény, hogy az önmagát még javában szervező békekonferencia a Népszövetség alkotmányának kidolgozását tekintette prioritásnak. Ezt február 14-én véglegesítették, Wilson pedig még aznap hazautazott, hogy az új összetételű törvényhozás előtt (február 24. – március 4.) személyesen ismertesse a részleteket. Mire március 14-én visszaérkezett Párizsba, már teljesen új helyzet várta. Távollétében ugyanis helyettese, House ezredes abban állapodott meg tárgyalópartnereivel a Tízek Tanácsában, hogy minden legyőzött állammal külön-külön kötnek végleges (vagy annak szánt) békét, ám (Wilson felé gesztusként) a Népszövetség alkotmányát mindegyikbe belefoglalják. Az elnök House fausti alkuját árulásnak tekintette, és jól ismerten bensőséges viszonyuk látványosan megromlott. Ez egyben azt is jelentette, hogy az elsőként tető alá hozott német békeszerződés szolgált mintaként a többi megállapodás vonatkozásában is.³³ Ezért hasonlít egymásra mind szerkezetét tekintve, mind egyes szövegrészei vonatkozásában az öt Párizs-környéki békeszerződés. Ebben a helyzetben nem volt értelme annak, hogy az elnök június 28-a (a hivatalos Versailles-i aláírási ceremónia) után tovább maradjon Európában, hiszen saját országa belügyeit onnan nem tudta igazgatni. (Amikor július 8-án hazaérkezett, kormánya már hét hónapja nélküle működött. Ilyen „interregnumra” korábban nem volt példa az ország történetében.)

Ahogy azt fentebb már említettük, az ACNP egymással versengő frakciókra bomlott a békekonferencia korai szakaszában. A korábbi béke-előkészítő bizottság (az *Inquiry*) utazó tagjai alkották a „területi, gazdasági és politikai hírszerzési” részleget, melynek kihelyezett missziója Bécsben állomásozott. A fentebb említett Coolidge professzor onnan küldött tovább szakértőket az egyes fővárosokba: Philip Marshall Brownt Budapestre, Sherman Milest Zágrábba, volt tanítványát és az *Inquiry* csehszlovák szakértőjét, Robert J. Kernert pedig Prágába. A Coolidge-misszió május végéig működött, majd Albert Halstead vezetésével hivatalos külügyi delegáció váltotta. Ebben az időszakban számos amerikai tényfeltáró küldöttség fordult meg Magyarországon.³⁴

sorolták: ez egyben azt is jelentette, hogy előbbieken minden kérdésben, utóbbiak csak a rájuk vonatkozó ügyekben vehettek részt a munkában.

³² L. Nagy Zs.: A párizsi békekonferencia i. m. 136–137.

³³ Inga Floto: Colonel House in Paris: A Study of American Policy at the Paris Peace Conference. Princeton, NJ 1980.; John Milton Cooper, Jr.: Woodrow Wilson: A Biography. New York, NY 2009. 454–505.

³⁴ Magyarics Tamás: Amerikai missziók a Magyar Tanácsköztársaság idején. Múltunk 42. (1997) 4. sz. 3–38.; Katalin Kádár-Lynn: George Creel és Magyarország. In: Gyarmatokból impérium. Magyar

Ezzel párhuzamosan a Hoover vezetése alatt álló ARA megkezdte a segélyezés megszervezését és a segélyek célba juttatását a legyőzött országok területén is. Hoover „technikai tanácsadókat” bízott meg a terepmunka koordinálásával és rendkívüli döntési szabadságot biztosított számukra. Az ARA közép-európai igazgatója Thomas T. C. Gregory lett, a volt Monarchia vasúti hálózatát (az új, ám állandóan változó államhatárokon keresztül) felügyelő Szövetségi Vasúti Misszió vezetőjének pedig William B. Causeyt nevezték ki. A táplálkozásügyi kérdéseket Alonzo E. Taylor koordinálta, a szénkitermelést és szállítást pedig Anson C. Goodyear. Az ARA minden utódállam fővárosába önálló főhadiszállást is telepített. Bár Hoover írásban arra utasította az ARA munkatársait, hogy politikai akciókban ne vegyenek részt, a háború után Gregory azzal dicsekedett, hogy ő személyesen buktatta meg Kun Bélát és akadályozta meg a Habsburgok visszatérését Budapestre. A Coolidge-misszió és az ARA állandó, rejtjeles kommunikációját Párizssal az amerikai tengerészeti hírszerzés építette ki és biztosította mindvégig.³⁵

A külügyi csapatot vezető Robert Lansing joggal érezhette úgy, hogy az érdemi diplomáciai munkán kívülre került, hiszen azt – sem Párizsban, sem a lezárt háború terepein – nem képzett, tapasztalt diplomaták, hanem keleti-parti tudósok (Coolidge) és kaliforniai táplálkozási szakértők (Taylor), ügyvédek (Gregory) és bányamérnökök (Hoover) végezték. 1919 júliusában például Párizs arra utasította a Halstead-missziót, hogy senkivel ne tárgyaljon a budapesti tanácskormány leváltásáról, miközben – Hoover tudtával és beleegyezésével – Gregory éppen erről egyeztetett Kun Béla bécsi küldöttjével, Böhm Vilmossal. Így a háborús külpolitika irányítása során Lansing és House közt kialakult ellentét mellett konfliktus keletkezett Wilson és House, valamint Hoover és Lansing viszonyában is. Ezt a helyzetet az elnök meg sem próbálta kezelni, csak az érdekelte, hogy a német békeszerződést mielőbb írják alá és ő maga hazamehessen ratifikáltatni azt. Az ACNP negyedik nagyobb csoportját a gazdasági szakértők alkották – ők azonban nem vettek részt ezekben a konfliktusokban. A Hotel Crillonban elszállásolt ACNP vezetői ennek ellenére rendszeresen tartottak megbeszéléseket, a hírszerzési jelentések napi összefoglalóit pedig William C. Bullitt készítette el számukra.³⁶

kutatók tanulmányai az amerikai történelemről. Szerk. Frank Tibor. Bp. 2007. 134–157., különösen: 142–147.

³⁵ *Glantz T.*: Herbert Hoover i. m. 383–386. Gergory írása „Stemming the Red Tide” (A vörös áradat feltartóztatása) címmel a *The World's Work* című lap 1921. évi 4–6. számában jelent meg.

³⁶ A részleteket lásd *Walworth, A.*: *Wilson and His Peacemakers* i. m.; Bullitt jelentései megtalálhatóak a Yale Egyetem levéltárában: *William C. Bullitt Papers Ms. 112: 102–109.* doboz, Sterling Memorial Library, Yale Egyetem, New Haven, CT.

Jóvátétel és határkérdések

Ez az erősen megosztott amerikai delegáció nyilvánvalóan nem volt képes arra, hogy az elnök által 1918-ban felvázolt (de az *Inquiry* szerint teljesen meg sem valószínűsíthető) *Pax Americanát* maradéktalanul elfogadtassa párizsi tárgyalópartnereivel. A legkomolyabb viták a háborús jóvátételi és a területi bizottságokban folytak, s ezek jelentős mértékben befolyásolták az új Magyarország megítélését és sorsát.

A jóvátétel közvetlenül kapcsolódott a háborús felelősség kérdéséhez. A győztes hatalmak nem hívták meg a veszteseket Párizsba. Arra hivatkoztak, hogy kizárólag a központi hatalmakat terheli a felelősség a háború által okozott pusztulásért, de ezt úgysem ismernék el. Ezért a német (231. cikkely), az osztrák (177. cikkely) és a magyar (161. cikkely) békeszerződésbe is belefoglalták a háborús bűnösség elismerését („*war guilt clause*”). A háborús felelősség elismertetése az egyes békeszerződések legmegalázóbb tételei közé tartoztak és később a német revansés és a magyar revíziós politika sarokköveivé váltak. A legyőzöttek által fizetendő jóvátétel – a bűnösség elismerésének következményeként – egyben büntetés is volt. A Jóvátételi Bizottság csak 1921 áprilisára tudott megállapodni abban, hogy a németek összesen 33 milliárd dollárnyi jóvátételt fizessenek.³⁷ Emlékeztetőül: ez több volt, mint amennyit a franciák vagy az amerikaiak a háborúra fordítottak, és megegyezett a brit háborús kiadások összegével.

Az utódállamok viszonylatában a békekonferencia számára a legnagyobb kihívást az új határok megvonása és elfogadtatása jelentette. Az Osztrák–Magyar Monarchia utódállamai esetében tovább bonyolította a helyzetet az, hogy részben még, részben már nem létező államokról kellett döntéseket hozni. A győztes (vagy annak deklarált) utódállamok képviselői január–február fordulóján ismertették területi követeléseiket a Tízek Tanácsa előtt. Február első hetében – tehát a Wilson figyelmét teljesen lekötő népszövetségi vita csúcspontján – létrehozták a Csehszlovák és a Román (később Román–Jugoszláv) Területi Bizottságot, majd (február 17-én) az összes területi bizottság munkájának koordinálására és az azok által nem tárgyalt ügyek megvitatására a Központi Területi Bizottságot is. A határbizottságok a Központi Területi Bizottságnak nyújtották be véglegesnek szánt javaslataikat, az pedig a Külügyminiszterek Tanácsának. A végső szót természetesen a Négyek Tanácsa mondta ki. Ebben a döntéshozatali mechanizmusban maximálisan figyelembe vették (de korántsem minden kérdésben teljesítették) a győztes utódállamok követeléseit, míg a magyar és osztrák állásponttal egyáltalán nem foglalkoztak, sőt azokat meg sem próbálták felmérni. A trianoni határok

³⁷ *Suppan, A.*: Imperialist Peace Order i. m. 24–25.; *Frank H. Simonds*: The ABC of War Debts and the Seven Popular Delusions About Them. New York, NY–London 1933.

kialakítása tehát a négy nagyhatalom képviselőinek zárt ajtók mögött lefolytatott alkuinak eredménye volt. Ezt Lansing a Külügyminiszterek Tanácsának május 8-ai ülésén világosan meg is fogalmazta: „Lansing úr kifejtette, hogy véleménye szerint a Tanács azokkal a területekkel foglalkozik, amelyek 1914-ben Ausztriához és Magyarországhoz tartoztak. Abban már korábban megállapodtak, hogy ezeket a területeket fel kell darabolni, és el kell választani egymástól Ausztriát és Magyarországot. Ezen országok területét az Új Államok javára kell módosítani, de ezekről a határokról még nem döntöttek. Ezért Ausztria és Magyarország határait külön-külön nem szükséges megvonni, hiszen azok automatikusan kialakulnak az Új Államok határainak véglegesítésével.”³⁸

A trianoni határok megvonásának történetét Ormos Mária már részletesen bemutatta magyar nyelven is.³⁹ Ezért – egy rövid összefoglalást követően – mi itt elsősorban az amerikaiak szerepére összpontosítunk. 10–12 ülést követően előbb a Csehszlovák (március 24-re), majd a Román–Jugoszláv Területi Bizottság (április 6-ra) is kialakította álláspontját. A Külügyminiszterek Tanácsa a magyar–jugoszláv határt április 25-én, a magyar–román és magyar–csehszlovák határt pedig május 8-án hagyta jóvá. A végső szót a Négyek, illetve az ötökkel kibővített Tízek (valójában kilencek) Tanácsa mondta ki május 12-én. A magyar–román katonai konfliktus legforróbb pillanatában, június 13-án ezeket távirati úton meg is küldték Budapestnek. Ezt követően azonban, július 9–17 között a határokat tovább módosították Magyarország kárára északon és délen, sőt Ausztria javára is. Július 10-én és 11-én a Delegációk Vezetőinek Tanácsa – francia kezdeményezésre – Csehszlovákiának ítélte a pozsonyi hídfőt (ezzel áttolva a határt a Duna déli oldalára), valamint – amerikai kezdeményezésre – Ausztriához csatolta Burgenlandot. Július 9-én ugyanez a testület a muramelléki, 17-én pedig a Pécs–Baranya–Baja vonalat követő határt módosította Jugoszlávia javára. Az osztrák–olasz–jugoszláv fegyveres konfliktus (Klagenfurt ügyében) lezárásaként tehát az olaszoknak adott kedvezményekért kompenzációként a (győztes) Szerb–Horvát–Szlovén Királyságot és (a vesztes) Ausztriát is magyar területekkel kárpótolták. A pozsonyi hídfő megszerzésével a csehek is – erős francia támogatással – meglovagolták az adódó lehetőséget. Ez egyben azt is mutatta, hogy Magyarországgal még Ausztriánál is mostohábban bánt a békekonferencia vezetése. Ennek miéртje elsősorban a politikai helyzet alakulásában keresendő. Konkrétan a határbizottságok munkája pedig azt mutatja, hogy az amerikaiak erős moderáló szerepet játszottak a Magyarországgal szembeni túlzott területi követelések leépítése során.

³⁸ Papers Relating to the Foreign Relations of the United States. The Paris Peace Conference, 1919. I–XIII. Washington, DC 1942–1947. IV. 671.

³⁹ Ormos M.: Padovától i. m. 187–205., 274–278.

Erről egyik párizsi levelében Charles Seymour így írt: „Én mindvégig úgy érveltem, hogy a cseh államnak annál jobb, minél kevesebb német és magyar lakosa lesz, de Sir Joseph [Cook] ragaszkodik ahhoz, hogy nekünk kötelességünk a cseheknek a háború alatt hozott áldozataikért megjutalmazni és minden általuk kért területet nekik adni, függetlenül attól, hogy az ott élők akarnak-e egyáltalán cseh állampolgárrá válni.”⁴⁰

Amerikai segítyezés és politika 1919 nyaráig

A Négyek Tanácsa mindvégig megtartotta Legfelsőbb Haditanácsi pozícióját, és 1919 tavaszán és kora nyarán számos esetben napi politikai kérdésekben hozott döntéseket: így egyfajta államok fölötti, összeurópai szuperkormányzatként is működött. Magyarország sorsát a Tanács által menedzselt ügyek közül három befolyásolta döntően: (1) a bolsevizmus veszélye, (2) az esetleges osztrák–német *Anschluss* kérdése és (3) az olasz–délszláv konfliktus az Adria, konkrétan Fiume kapcsán.

A bolsevizmust a békekonferencia az európai politika egyik legsúlyosabb politikai kihívásának tekintette. A lenini rendszer és retorika a nyugati civilizáció és értékrend teljes megtagadását jelentette, és élő, valós veszélynek tűnt. Lansing és Wilson már 1918 őszén (még a fegyverszünetek megkötése előtt) a bolsevizmus megfékezését tekintette egyik legfontosabb feladatának, sőt a szovjet-orosz polgárháborúba az amerikaiak köztudottan fegyverrel is beavatkoztak.⁴¹ A francia biztonságpolitika egyenesen „a vörös vírus terjedése” elleni „cordon sanitaire”-nek tekintette Közép-Európát. 1919 elején ez a rémálom kezdett valóra válni. Német földön Berlinben a spartakisták, Brémában és Münchenben a helyi kommunisták vették át a hatalmat hosszabb-rövidebb időre. A lengyel–szovjet háború 1919 januárjában elkezdődött, majd Budapesten március 21-én kiáltották ki a

⁴⁰ Letters from the Paris Peace Conference by Charles Seymour. Ed. Harold B. Whiteman, Jr. New Haven, CT 1965. 176.

⁴¹ Egy jellemző idézet a magyar bolsevizmus amerikai megítélésről Nicholas Roosevelt (Coolidge budapesti képviselője) naplójából: „Megkérdeztem Berrimant [helyesen: Barryman, egy amerikai tengerészgyalogos, aki biztonsági feladatot látott el a misszió mellett – G. T.], mit gondol az egész helyzetről. [...] »Nos, Jézusom, ezek mind idioták. Mindent vörösre festettek, és letakarták a régi fazonok szobrait, és Lenin meg a többi orosz nagyágyú gipszöntvény szobrát állították fel. Hm!«, és horkantott egyet.» Arra a kérdésre, hogy szerinte az osztrákoknál is bekövetkezik-e a bolsevik fordulat, Berryman azt felelte, hogy kizártnak tartja, mert: »Megmondom én, hogy bárki, akinek csak egy csepp vére is angolszás, sosem lesz bolsevik. Ezek szimplán örültek. Csak a csavargók járnak jól a bolsevizmus-sal.«” *Nicholas Roosevelt: Forradalmi időkben Budapesten és Bécsben. Egy amerikai katona-hírszerző-diplomata feljegyzései 1919 első feléből.* Ford. Peterecz Zoltán. Eger 2019. 272. A bolsevizmus az amerikaiak által szentnek és megkérdőjelezhetetlennek tartott alapjogok (lásd az alkotmány első tíz kiegészítését) teljes tagadása volt. Hasonlóan súlyos problémának tekintették a nőkkal szemben intézményesült erőszakot is.

Tanácsköztársaságot, és Kun azt sikerrel exportálta szlovák földre is. Június 15-én a bécsi kommunisták (a budapesti tanácskormány pénzügyi támogatásával) erőszakkal próbálták meg átvenni a hatalmat, de a tüntetést leverték. E. J. Dillon, ír újságíró így foglalta össze benyomásait a bolsevizmus párizsi megítéléséről: „Amikor egy-egy kisebb nemzet képviselője úgy érezte, hogy kezd teret veszíteni a béke asztalánál és országa követeléseit extravagánsságuk miatt leírják, azonnal rámutatott a bolsevizmus kitörésének közvetlen előjeleire, és azokat nemzete csatlódottságának elkerülhetetlen következményeként állította be. Így gyakorlatilag minden területi követeléssel fellépő nemzet képviselője kijelentette, hogy ha követeléseiket nem teljesítik, a bolsevizmus elkerülhetetlen. »Ez vagy a bolsevizmus« volt szinte minden delegátus expozéjának végső kicsengése.”⁴²

A bolsevizmus konkrét megjelenése miatt az ACNP egyes tagjai napi szinten voltak kénytelenek foglalkozni Magyarországgal 1919 tavaszán és kora nyarán. Mivel a történetet a magyar szakirodalom már feldolgozta, csak vázlatosan, kronológiai sorrendben idézzük fel a legfontosabb kérdéseket. A szövetségesek blokád alá vonták a volt központi hatalmakat, így Németországot, Ausztriát és Magyarországot is. A blokád feloldására tett március 12-ei javaslatot a Négyek Tanácsa a magyarországi helyzetre való tekintettel március végén elutasította. A vesztesek csak pénzért vehettek amerikai élelmiszert. A kifizetett árucikkeket Hooverék március 21-e után is leszállították, de újabb vásárlásokról szó sem lehetett. A segélyezés (elsősorban gyermekétkeztetés) Bécsben már 1918 decemberében megkezdődött, Magyarországon azonban csak a tanácskormány bukása után, augusztus közepén tudták megnyitni az ARA és az Amerikai Vöröskereszt irodáját. A Tanácsköztársaságnak – a blokád megsértése árán – küldött olasz fegyverszállítmányról és az osztrák–magyar határon folyó élénk csempészetéről az amerikaiak hallgatólagosan tudomást vettek.⁴³

Az antant Jan C. Smuts tábornok vezetésével diplomáciai missziót is küldött Budapestre április elején, de a tárgyalások konkrét megállapodások nélkül zártak. Párizsban több ízben felmerült a katonai invázió lehetősége is Kun Béla és rezsimje ellen, de ezt amerikai nyomásra elvetették. A Tanácsköztársaság katonai sikerei az északi hadjárat során arra készítették Párizst, hogy alkut ajánljon Budapestnek, amit magyar részről betartottak, román részről viszont nem. Ekkor (június 13-án) megtáviratozták Budapestre a véglegesnek szánt magyar határokat. Így próbálták demonstrálni, hogy az egyes francia tisztek által kijelölt vagy követelt demarkációs vonalak és semleges zónák valóban csak ideiglenesek és nem

⁴² E. [Emile] J. [Joseph] Dillon: *The Inside Story of the Peace Conference*. New York, NY 1920. 385.

⁴³ Glant T.: Herbert Hoover i. m. 392–397.

jelentik további, tisztán magyarok lakta területek elcsatolását.⁴⁴ Az amerikai dilemmákat elemző alfejezetben utaltunk már erre: az 1919 első felében újabb és újabb területi koncessziókat követelő francia tisztek (például Vix március 20-án) minden magyar ellenvetést azzal söpörtek le az asztalról, hogy a határokról még nem született döntés, a magyarok személyes tapasztalata viszont az volt, hogy az utódállamok által „ideiglenesen” megszállt területekről csak katonai erővel lehetett az ellenséget kiszorítani (például Balassagyarmaton).

Május elejére elkészült az osztrák és magyar békeszerződések első változata, a két fővárosba kiküldték a párizsi meghívót, de a Budapestre küldött meghívást (a bolsevik uralomra hivatkozva) visszavonták. Ez nagyban javította az osztrák delegációt vezető Karl Renner párizsi tárgyalási pozícióját, hiszen hivatkozhatott a közvetlen veszélyre és egyben arra is, hogy Ausztria nem támogatja ezeket az ideákat. A június 15-ei bécsi felkelés után három nappal így érvelt: „Ez a veszély, amely bennünket minden pillanatban fenyeget, és amelyről feltétlenül fel kell ismerni, hogy egész Európát is fenyegeti, megértette velünk, hogy Nyugat-Magyarország német részének Német-Ausztriához csatolása abszolút szükségszerű. Német-Ausztria egyébként szomszédaink kalandor kormánya kalandor vállalkozásainak lenne a zsákmánya.”⁴⁵ Ugyanez az osztrák kormány két héttel később befogadta és menedékesnek tekintette a Budapestről menekülő Kun Bélát és társait. Azt a határkérdések kapcsán már láttuk, hogy július közepén az északi, nyugati és déli határt is Magyarország rovására módosították. Egyedül Ioan Bratianu román miniszterelnök nem tudta – nyíltan vagy burkoltan a Tanácsköztársaságra hivatkozva – módosítani a korábban már véglegesített, keleti (magyar–román) határt.

Abban, hogy a győztes hatalmak – köztük az Egyesült Államok is – Ausztriát kedvezőbben ítélték meg, mint Magyarországot, az esetleges osztrák–német egyesüléstől való félelemnek is szerepe volt. A két legyőzött és megcsonkított állam egyesülése alapjaiban ingatta volna meg a brit (egyensúlyi) és francia („*barrière de l’Est*”) terveket a háború utáni Közép-Európa politikai térképével és jövőjével kapcsolatban, hiszen azt akár sikerként is elkönnyvelhették volna a legyőzöttek. Az új osztrák kormány már 1918. november 12-én bejelentette, hogy egyesülni kíván Németországgal, és 1919. február 27-én Berlinben meg is indultak a kétoldalú tárgyalások a két vesztes ország között. Február 24-én a Tízek Tanácsa (Wilson távollétében) megegyezett abban, hogy felgyorsítják az osztrák és magyar béke előkészítését, március 5-én pedig 30 millió dollárnyi élelmiszer megvásárlására adtak hitelt az éhező Bécsnek. (Hasonló hitelt Magyarország csak

⁴⁴ Deák, F.: Hungary i. m. 102–106.; 164. A Smuts-misszióról lásd például L. Nagy Zs.: A párizsi békekonferencia i. m. 101–115.

⁴⁵ Idézi Ormos M.: Padovától i. m. 286.

1920-ban kapott.) A Négyek május 2-án zárták rövidre a kérdést, amikor a német békeszerződés 80. §-ában úgy rendelkeztek, hogy Németország elismeri Ausztria függetlenségét. Ezt paritásos alapon érvényesítették az osztrák békeszerződésben és a Renner vezetésével Párizsba érkező osztrák delegációt már ennek szellemében tájékoztatták. Renner július 11-ei nyilatkozatában a nyilvánosság előtt is feladta az *Anschluss* lehetőségét.⁴⁶ Ez időben egybeesett Burgenland Ausztriának ítéletével (július 10–11.): a kettő között pedig nyilvánvaló a kapcsolat.

Az adriai kérdés volt a harmadik olyan politikai problémakör, mely Magyarország jövőjét meghatározta és a békekonferencia munkáját majdnem ellehetetlenítette. Az olaszok a négy győztes nagyhatalom egyikének számítottak, ám partnereik nem gondolták úgy, hogy be kellene tartaniuk az 1915-ben kötött titkos londoni szerződésben tett ígéreteiket. Így olasz–délszláv konfliktus alakult ki a volt Osztrák–Magyar Monarchia dalmát és adriai tengerparti területeinek felosztása során. Az e körüli viták 1919 áprilisától mérgezték a nagyhatalmak viszonyát, és csak az 1920. novemberi rapallói szerződésben tudták a kérdést rendezni. A vita középpontjában Fiume sorsa állt: magyar szempontból ez azért fontos, mert ez volt az új, tenger nélkül maradt ország kijárata a Földközi-tengerre. Klagenfurtban 1919 áprilisának második felében fegyveres összecsapások robbantak ki olasz, osztrák és délszláv katonai alakulatok között. Ennek következménye lett az a – határviták kapcsán fentebb bemutatott, Magyarország kárára kötött – kompromisszum, hogy a délszlávokat és osztrákokat további magyar területekkel kárpótolták.⁴⁷ Az osztrák példa azt mutatja, hogy a magyaroknak is lett volna keresnivalójuk ezekben a hónapokban, ha van olyan magyar kormány, melyet a békekonferencia elismer és meghív Párizsba. Ez azonban éppen a Tanácsköztársaság miatt szóba sem jöhetett.

Amerikai dilemmák és döntések Versailles után

A német békeszerződés ünnepélyes aláírásával (június 28-án, a Versailles-i kastély tükörtermében) Wilson befejezettnek tekintette a párizsi munkáját, hiszen House fausti alkujja következményeként eredeti béketerve nem valósulhatott meg, az osztrák, magyar és bolgár szerződés pedig gyakorlatilag készen állt és aláírásra várt. Ezért az elnök július 8-án hazaindult, és a Négyek Tanácsa helyére

⁴⁶ *Low, A. D.*: The Anschluss Movement i. m.; *Ormos M.*: Padovától i. m. 284.; *Suppan, A.*: Imperialist Peace Order i. m. 37–42.

⁴⁷ *Hornýák Árpád.*: Magyar–jugoszláv diplomáciai kapcsolatok, 1918–1927. *Újvidék* 2004. 25–80.; *Hammerli Petra.*: A magyar–olasz kapcsolatok alakulása 1918–1919-ben. *Századok* 148. (2014) 133–149.; *Trianon és az olasz diplomácia. Dokumentumok a békeszerződés előkészítéséről.* Szerk., ford. *Juhász Balázs.* (Trianon-dokumentumok és tanulmányok 1.) Bp. 2018.

lépő Delegációk Vezetőinek Tanácsában először Lansing, majd az ACNP vezetését (július 29-én) átvevő Frank Lyon Polk⁴⁸ váltotta őt. Lansing 12-én követte az elnököt, a kegyvesztett House pedig gyakorlatilag átköltözött Londonba, és onnan végül október 5-én indult haza. Így az eredeti öt amerikai teljhatalmú delegátus közül csak Tasker Howard Bliss és Henry White maradt Párizsban. A hírszerzési részleg (a korábbi *Inquiry*) többsége is hazatért, így a május végén a Bécsből Párizsba visszarendelt Coolidge és Douglas W. Johnson ült be a területi bizottságok üléseire. 1919 júliusában a békekonferencia munkája leállt, és brit részről azt is felvetették, hogy végleg szüntessék be a közös munkát.⁴⁹ Végül – a franciák kivételével – alacsonyabb szintű képvisellel tovább folyt a munka, egészen 1919 végéig, amikor az ACNP utolsó delegációja is hazatért. Ettől kezdve az Egyesült Államokat Hugh C. Wallace párizsi amerikai nagykövet képviselte, tanácskozási jogkörrel.⁵⁰ Ezzel hivatalosan is véget ért az amerikai részvétel második fázisa a párizsi békekonferencián.

Időközben a győztes utódállamokba delegált amerikai követek is átadták megbízóleveleiket: Hugh Gibson május 2-án Varsóban, Richard Crane június 11-én Prágában, Henry Percival Dodge pedig október 5-én Belgrádban. A Bukarestben 1913 óta szolgáló Charles J. Vopicka a helyén maradhatott. Charles Stetson Wilson március 17-én kezdte meg ideiglenes ügyvivői tevékenységét Szófiában, Albert Halsteadet május végén visszaküldték Bécsbe (ahol 1915 és 1917 között főkonzulként szolgált), 1919 decemberében pedig Budapestre érkezett Ulysses S. Grant-Smith, és ideiglenes ügyvivőként munkába állt.⁵¹ 1919 legvégén az ötből csak három békeszerződés került aláírásra és még egyet sem ratifikáltak.

Amerikai–magyar kapcsolatok a második fázisban

1919 júliusától egy sokkal kisebb létszámú és súlyú amerikai delegáció működött tovább Párizsban, immár Polk vezetésével. Továbbra is megoldásra várt a bolsevik és az adriai kérdés, valamint legalább hat ország (Ausztria, Magyarország, Románia, Bulgária, Törökország és Oroszország) sorsa. Véglegesítésük után alá

⁴⁸ Frank Lyon Polk (1871–1943) New York-i ügyvéd volt, aki az 1915 nyarán külügyminiszterré kinevezett Robert Lansinget váltotta a State Department főtanácsadói posztján. Lansinggel ellentétben Polk polgári, nem pedig nemzetközi jogász volt. Lansing lemondása után (1920-ban) rövid ideig megbízott külügyminiszterként is dolgozott.

⁴⁹ *Walworth, A.*: *Wilson and His Peacemakers* i. m. 437–439. House naplójának 8. kötetéből derül ki, hogy átköltözött Londonba és csak egy-két alkalommal ugrott át Párizsba. Ez a forrás elektronikusan is elérhető: <https://bit.ly/31wLNLt> (letöltés 2020. jan. 30.)

⁵⁰ *Walworth, A.*: *Wilson and His Peacemakers* i. m. 555–556. Polk és csapata december 9-én indult haza.

⁵¹ Az adatok az amerikai külügyminisztérium történeti osztályának (Office of the Historian, US Department of State) honlapján elérhetőek (<https://bit.ly/2txFBes>, letöltés 2020. jan. 30.)

kellett írni a többi négy szerződést és garantálni az új utóállamokhoz csatolt kisebbségek jogait is. Augusztus elején, a tanácskormány bukásával megnyílt az út a magyar kérdés rendezése előtt, de új problémát jelentett az ország román megszállása és kifosztása. 1919 augusztusában végre a nemzetközi segélyszervezetek (elsőként az ARA és az Amerikai Vöröskereszt) is bejutottak Budapestre.⁵² Ebben a helyzetben Polknak nem volt sok ideje a tájékozódásra és az ismerkedésre. A segélyezés és a politika ismét összefonódott, de ekkor már nem elsősorban Párizsban, hanem magyar földön.

A tanácskormány bukását követő káoszban amerikai részről az ARA próbált rendet tenni. Gergory tárgyalta le Böhmmel a kormányváltást, majd akadályozta meg József főherceg visszatérését: ez utóbbiról született a híres „Archie on the carpet” távirat.⁵³ Mivel a román hadsereg Budapestre történt bevonulásakor azonnal kifosztotta a fővárosi kórházakat, Causey visszatartotta a Magyarországnak szánt, Bécsben várakozó vöröskeresztes szállítmányokat és jelezte Hoover felé, hogy attól fél, a románok ezeket is elrabolnák.⁵⁴ Az ARA látványos politikai szerepét az magyarázza, hogy Halstead arra kapott utasítást, hogy osztrák ügyekkel foglalkozzon, a Coolidge-missziót pedig korábban visszahívták. Közismert, hogy a román túlkapások komoly feszültséget szítottak Párizsban is, és azoknak végül az augusztus 5-én kinevezett Szövetségek Közi Katonai Misszió (a négy győztes nagyhatalom képviselőjében egy-egy tábornok) vetett véget. Ennek amerikai tagja a legendássá vált Harry Hill Bandholtz volt.

A segélyezés megindítása több okból is rendkívül fontosnak bizonyult. Míg német és osztrák területen ez a munka már 1918 decemberében elkezdődhetett, erre Magyarországon csak nyolc hónap késéssel került sor, hiszen a Tanácsköztársaság miatt a határok lezárva maradtak. Az 1918-as termést részben a hadsereg, részben az összeomlott ország használta fel, miközben menekültek tömege érkezett Budapestre az elcsatolt területekről. Az 1919-es termés megoldást jelenthetett volna, de annak egy részét a bolsevikok, a többi pedig a románok foglalták le. 1919 őszére a magyarországi élelmezési helyzet katasztrofálissá vált, így minden nyugati segítség valóban életet mentett. 1919 szeptemberében azonban lejárt az ARA amerikai kongresszusi megbízatása. Hoover úgy döntött, hogy civil szervezetként, magánadományokból folytatja a munkát. Az új szervezetet *American Relief Administration European Children's Fund* névre keresztelték (ARAECF), és

⁵² *Glant Tibor – Juhász Balázs – Ablonczy Balázs: Nemzetközi segély- és segítőakciók a volt Osztrák–Magyar Monarchia területén (1918–1923). Századok 152. (2018) 1321–1352.*

⁵³ *Glant T.:* Herbert Hoover i. m. 390. 22. jegyz. Hoover mindhárom memoárjában szinte szó szerint ugyanúgy számolt be a történetről: „Archie” a főhercegre vonatkozik, a „carpet” pedig arra, hogy kihúzták alóla a szőnyeget.

⁵⁴ *Deák, F.:* Hungary i. m. 112–113.

fő profilja a gyermekétkeztetés lett. Hoover nem akarta feladni sem a sikerrel felépített márkanévet (ARA), sem a részben az amerikai hadsereg segítségével kiépített infrastruktúrát, hiszen előbbi a szükséges magánadományokat, utóbbi a további sikeres működést biztosíthatta. E szerkezeti-szervezeti átalakítást követően benyújtotta a végső jelentését a békekonferenciának és ő is hazautazott az Egyesült Államokba.⁵⁵ Az érdemi amerikai segélyezés Magyarországon ezért csak 1920 elején indult be és 1923-ban ért véget.

A csaknem egy éve polgárháborútól szenvedő és területvédő háborút vívó Magyarország politikai stabilizációja azért volt fontos, mert Párizsban mielőbb szerették volna „letudni” a már elkészült békeszerződések aláírását. Ennek megfelelően az osztrák békét már szeptember 10-én, a bolgárt pedig november 27-én ellenjegyezték. A magyarra azért nem tudtak sort keríteni, mert továbbra sem volt olyan kormány, amelyet Párizsba meghívhattak volna. Ezt a helyzetet végül nem az amerikaiak, hanem a brit diplomata, Sir George Russell Clerk közbenjárásával rendezték 1919 őszén.⁵⁶ Ezzel párhuzamosan Párizsban – amerikai kezdeményezésre – elkészültek az egyes utódállamokkal kötendő kisebbségvédelmi szerződések, ezek azonban Magyarország számára érdemi cselekvési lehetőséget nem garantáltak, hiszen azokat a győztes nagyhatalmak kötötték a győztesnek nyilvánított utódállamokkal.⁵⁷ Bandholtz ugyanakkor komoly szerepet játszott a román túlkapások megfékezésében és a román megszállás fokozatos felszámolásában. Grant-Smith megérkezése Budapestre azt jelezte, hogy Washington kész a *business as usual* elve alapján működtetni a kétoldalú kapcsolatokat, noha az Egyesült Államok és Magyarország jogilag még hadban álltak egymással. Mivel az amerikai törvényhozás éppen a Népszövetség alkotmányának 10. cikkelyére (Article X: a kollektív biztonságról szóló rész) hivatkozva utasította el a német békeszerződés ratifikálását, már 1919 decemberére nyilvánvalóvá vált, hogy a később aláírt békéket sem fogják elfogadni.⁵⁸ Ez egyben azt is jelentette, hogy az újjvilági nagyhatalom kénytelen lesz egyenként különbékét kötni a volt központi

⁵⁵ *Suppan, A.*: Imperialist Peace Order i. m. 29. Hoover szeptember 13-án érkezett haza. Érdemes megfigyelni, hogy civil szervezetté alakítása után az ARA (ARAECF) nem mutatott olyan politikai aktivitást, mint korábban. Ez azt bizonyítja, hogy nem holmi „imperialista” motivációk vezették őket 1919 kora nyarán sem, hanem csak a (határokon átnyúló) zavartalan munka feltételeit akarták biztosítani önmaguk számára.

⁵⁶ *Ránki György*: A Clerk-misszió történetéhez. *Történelmi Szemle* 10. (1967) 156–187.; *Deák, F.*: Hungary i. m. 155–170.; *Greadl J. Protheroe*: Searching for Security in a New Europe: The Diplomatic Career of Sir George Russell Clerk. New York, NY–London 2006. 37–63.

⁵⁷ *Galántai József*: Trianon és a kisebbségvédelem. A kisebbségvédelem nemzetközi jogrendszerének kialakítása, 1919–1920. Bp. 1989.

⁵⁸ Ez minden Wilson-életrajz központi témája. Maga Wilson nevezte a belpolitikai vitát „Treaty fight”-nak. A Wilson-irodalom áttekintését magyar nyelven lásd *Glant Tibor*: Az értelmezés privilégiuma. Woodrow Wilson-viták az amerikai történetírásban. *Aetas* 28. (2013) 4. sz. 184–194.

hatalmakkal, illetve a vesztesnek nyilvánított utódállamokkal. Az amerikai–magyar különbékét végül 1921. augusztus 29-én írták alá Budapesten.

Zárásként érdemes hangsúlyozni, hogy 1919-ben magyar részről is történt kísérlet az amerikai álláspont befolyásolására, a magyar álláspont ismertetésére. A területvédő propaganda már Károlyi idején beindult, és a tanácskormány bukása után új erőre kapott. A korabeli magyar politikai és szellemi elit számos angol nyelvű kiadványban próbálta menteni a menthetőt, s érvelni az ország feldarabolása, a többségében vagy tisztán magyarlakta területek elcsatolása ellen. 1918–1919 során két tucat angol nyelvű kiadvány jelent meg a témában. Közülük talán legismertebb Apponyi rövid pamfletje, mely a *The American Peace and Hungary* címet kapta. 1918 novemberében Kunfalvy Rezső és Bánffy Miklós Svédországba utaztak Bethlen utasítására, hogy megpróbálják a semleges országon keresztül felvenni a kapcsolatot Wilson elnökkel, aki korábban Kunfalvy tanára volt Princetonban. Ez az akció nem járt sikerrel. Az 1918 novemberében létrehozott Magyarország Területi Épségének Védelmi Ligája és a Magyar Nemzeti Szövetség visszaküldte Amerikába Pivány Jenőt, hogy lobbizzon a békeszerződés ellen. Pivány három angol nyelvű pamfletet adott ki és bejutott az 1919. szeptember 2-ai kongresszusi meghallgatásra, ahol a békeszerződések ratifikálása volt a téma. 1920 elején jelent meg Ignotus tollából egy kisebb füzet, melyet konkrétan az amerikai olvasóknak szánt.⁵⁹ Bár ezek a kísérletek nem vezettek eredményre, azt mégis mutatják, hogy 1919 végére a magyarok eljutottak oda, hogy nemcsak áldozatnak tekintették magukat, hanem megpróbáltak az újvilágban is fellépni az igazságtalan békediktátum ellen. Ezen a ponton vált kétirányúvá a két ország kapcsolata.

Az amerikaiak szerepe 1919-ben

Bár a tanulmányunkban fentebb bemutatott történeteket a Trianon-kutatás az elmúlt száz év során többé-kevésbé feltárta, azt a logikusnak tűnő kérdést, hogy mindebben mi volt az amerikaiak tényleges szerepe, eddig még senki nem tette fel. Másképpen megfogalmazva: milyen lett volna a békekonferencia az amerikaiak nélkül, és mi történt volna Magyarországgal? Ez azért legitim kérdés, mert Wilson dönthetett volna úgy is, hogy országa egyáltalán nem, vagy csak alacsonyabb szintű képvisellel (például House vagy Lansing vezetésével) vesz részt

⁵⁹ *Glant Tibor*: Some Facts about Hungarian Territorial Integrity Propaganda Abroad, 1918–1920. *Hungarian Journal of English and American Studies* 2. (1996) 1. sz. 43–56. A revíziós propaganda kezdeteiről magyar nyelven lásd *Zeidler Miklós*: A revíziós gondolat. Pozsony 2009. 77–111. és *Pivány Jenő*: Egy amerikai kiküldetés története. Bp. 1943. Pivány (1873–1946) amerikai magyar bankár volt és amatőr történetíró. 1919-ben hazautazott, majd vissza Amerikába. Az amerikai–magyar kapcsolatok történetének kutatásért az MTA külső tagjává választották 1926-ban.

a béketeremtésben, ahogyan például azt Japán tette. Zárásként erre a kérdésre keressük a választ.

Ha az amerikaiak nem vesznek részt a konferencián, az az egész béketeremtés hitelességét aláasta volna, hiszen Wilson 14 pontja nemcsak a közbeszédet, hanem a párizsi munkával kapcsolatos elvárásokat is meghatározta. 1919 januárjában az amerikai elnök határozta meg a világ közbeszédét, és morális vezető szerepe megkérdőjelezhetetlen volt. Ha Wilson nem vesz személyesen részt a béketeremtésben, az önmagát még javában szervező konferencia aligha a Népszövetség alkotmányával kezdi a munkát. Az amerikaiak nélkül a Népszövetség jó eséllyel egy második Interparlamentáris Unióvá vált volna: politikai súly nélküli látványpolitizálással és kapcsolatépítéssel, és alkotmánya aligha került volna be az egyes békeszerződésekbe. Mivel az amerikaiak nem voltak részesei az európai hatalmi játszmáknak, Párizsban hitelesen képviselhették a „fair play” és a „tudományos béke” szellemét. Ehhez tették még hozzá a nemzetek feletti együttműködés gondolatát, például a munkajog nemzetközi szabályozásával. Wilson és Hoover nélkül a segélyezés megmaradt volna háború előtti állapotában, és emberek további milliói haltak volna meg, elsősorban a legyőzött országokban és orosz földön. Az európai területszerző és biztonságpolitikai játszmákban az ACNP végig moderáló erőként hatott, s ez Magyarország esetében különösen igaz volt. A júliusi, utólagos határmódosítások (Magyarország kárára) akkor történtek, amikor Dulles, Seymour és Day már nem volt ott az egyes területi bizottságokban.

Konkrétan a kétoldalú amerikai–magyar kapcsolatban 1919 során az amerikaiak először a reményt jelentették („Wilsontól csak wilsoni békét”), majd a bolsevizmustól való megszabadulás lehetőségét (további háborúzás nélkül), s végül tízezrek életét mentették meg a segélyakciókkal, ráadásul mindezt egy legyőzött országban. Az amerikai szakértők szabtak gátat az utódállamok túlzott területi követeléseinek (nekik köszönhető, hogy nem lett például csehszlovák–jugoszláv korridor), bár számos esetben nem tudták, és alkalmanként nem is akarták megakadályozni, hogy többségében vagy tisztán magyarlakta területeket is elcsatoljanak. 1919 második felében Bandholtz és a szövetséges tábornoki misszió vett véget a megszálló román hadsereg fosztogatásának. S bár a Párizs számára is szalonképes kormány létrehozásához az amerikaiak komolyabban nem tudtak hozzájárulni (azt a Clerk-misszió oldotta meg), a román megszállás felszámolásában (1920 márciusára) fontos szerepet játszottak. A kétoldalú diplomáciai kapcsolatok gyorsított felvétele pedig a tengerentúli magyarok számára nyitotta meg a hazatérés, illetve az otthoniakkal való kapcsolat felvételének lehetőségét. Ezért elmondhatjuk, hogy az amerikaiak nélkül a magyar békeszerződés, valamint a háború utáni politikai rendezés Közép-Európában Magyarország számára minden kétséget kizáróan még kedvezőtlenebb lett volna.

AT THE CROSSROADS OF RELIEF AND DIPLOMACY

The Establishment of US–Hungarian Relations in 1919

by Tibor Glant

SUMMARY

This paper explains how the United States and Hungary came to establish functioning (but not yet fully official) bilateral diplomatic relations from the time of their first contact in January 1919 to the arrival in Budapest of Ulysses Grant-Smith as *chargé d'affaires ad interim*. It is argued that American policy towards post-Habsburg Central Europe in general, and Hungary in particular, can only be understood in the double context of diplomacy and relief. Since President Wilson appointed Herbert Hoover as the head of the newly established American Relief Administration and convinced his negotiating partners to allow ARA to administer relief in postwar Europe, the former “Food Czar” of the U.S. became a major political player at the Paris Peace Conference. In Paris, the Americans played the role of moderator in response to excessive territorial claims against Hungary, and put an end to Rumanian looting after August 1919.